

MISCELLANEA

Богдан ЯКИМОВИЧ

доктор історичних наук, професор,
кафедра історичного краєзнавства,
Львівський національний університет ім. І.Франка
(Львів, Україна), b.yakymovych@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-1128>

Апология деяких сучасних краєзнавців про початки українського друкарства

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2021.03.182>

УДК: [930.2:655.1](477)«653/654»(093.2)

Анотація. Мета допису – спростувати міф про так звану друкарню з рухомими літерами на основі епохального відкриття німця Йоганна Гутенберга, яку фундував львівський міщанин Степан Дропан, і котра нібито діяла у Львові в 1460 р. І хоч ця історія, що ґрунтується на маловірогідних документах XVIII ст., була вже з'ясована у працях провідних книгознавців України, проте як нібито доконаний факт вона ввійшла навіть до сучасного вітчизняного підручника з історії видавничої справи та вряди-годи стає предметом нових спекуляцій аматорів від бібліологічної науки. **Методологія** ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності з використанням порівняльно-історичного, проблемно-хронологічного, структурно-системного методів, а також книгознавства. **Наукова новизна.** Подано картину та дефініції виникнення перших українських друкованих видань. Сформульовано найбільш вірогідні версії та гіпотези, якими могли бути друкарні та їх продукція у Львові у XVI ст., чому до Івана Федоровича (Федорова) в Москві існувала анонімна друкарня, яка роль Швайпольта Фіоля й Івана Федоровича в українському книгодрукуванні, ким найімовірніше була та особа, котра 1574 р. надрукувала у Львові першу датовану книжку кириличного друку.

Ключові слова: українське книговидання, Львів, Дропан, Фіоль, Федорович (Федоров), Тимошик.

Один із найавторитетніших українських мовознавців XX ст. О.Мельничук подає таке тлумачення терміна «апология»: «відвертий беззастережний захист певних положень»¹. Чому я пояснюю це слово? Після великої втрати для української історичної науки в останньому десятиріччі – смерті двох провідних істориків-книгознавців Ярослава Ісаєвича та Ярослава Дашкевича – час від часу в наших фахових і популярних виданнях з'являються дивні статті, в яких учені особи починають реанімувати заяложені та, зрештою, саме у працях названих визначних бібліологів спростовані міфи про так звані початки друкарства на українських землях. До речі, акад. Я.Ісаєвич у своїй фундаментальній книзі, що зробила б честь будь-якій європейській нації, присвятив цьому епізоду нашої

¹ Словник іншомовних слів / За ред. чл.-кор. АН УРСР О.С.Мельничука. – К., 1974. – С.62.

історії... аж один абзац². І ще одне уточнення щодо мети мого допису: це не відгук на останні публікації прихильників і захисників сумнівних версій, це – ґрунтована на реальних фактах спроба раз та назавжди пояснити українським гуманітаріям, за яких обставин, коли, яким способом розпочиналося вітчизняне друкарство. Отже почнемо *ad hoc*.

На жаль, спокуса підтасувати ті чи інші відомості або ж скористатися безпідставними домислами долає часом навіть дуже ерудованих та авторитетних людей. Очевидно, не з мотивів гонитви за сенсацією, а радше через гіпертрофовані патріотичні почуття. Саме на таку спокусу й піддався відомий київський науковець і педагог, огієнкознавець, доктор філологічних наук, професор Київського національного університету культури і мистецтв Микола Тимошик. У науковому журналі «Український інформаційний простір», де він очолює редколегію, а видавцем якого є згаданий виш, відносно нещодавно з'явилася його стаття під назвою «Перший український друкар Степан Дропан, а не Іван Федорович: До першодруку в перекладі українською латиномовних архівних документів про першу друкарню у Львові Степана Дропана від 1460 року – за 112 років до приходу туди з Москви Івана Федоровича». Наведу також її назву англійською мовою, адже так вона заявлена разом з англійським резюме: «The first Ukrainian printer is Stepan Dropan, Not Ivan Fedorovych: To the first printing in Ukrainian translation of the Latin language archival documents, about the first printing house in Lviv by Stepan Dropan from 1460 – 112 years before Ivan Fedorovych came there from Moscow³. Не коментуватиму самої назви, яка зі стилістичного погляду містить надто багато публіцистичного компонента, бо ж мені йдеться насамперед про зміст. Мабуть, проф. М.Тимошик і справді твердо переконаний у підставовості викладеного у згаданій статті, позаяк вирішив ознайомити з головними її тезами й ширший загал, тож у лютому 2020 р. опублікував нову свою розвідку «Таки Степан Дропан, а не Іван Федорович: Остаточно розвіяно ще один російський міт української історії про нібито “старшість” російської книжки над українською» – тепер уже в багатотиражному, як на нашу сьогоднішню ситуацію, популярному культурологічному тижневику⁴. Прочитавши цю нову інтерпретацію відомої всім професійним книгознавцям давно фахово спростованої гіпотези, я зателефонував колезі та спробував з'ясувати, по-перше, для чого він звеличує те, що взагалі навряд чи могло бути, а по-друге, чи коректно, на його думку, ототожнювати технічний переворот німця Йоганна Гутенберга та евентуальну ксилографічну майстерню? На ці резонні запитання отримав відповідь, яка ошелешила: «Колего, ти просто не є патріот». Я абсолютно щиро поділяю патріотичну налаштованість шановного професора, однак певний, що у сфері наукових студій цей аргумент повинен підпорядковуватися принципам максимальної точності, об'єктивності, бездоганного знання джерел і напрацювань попередників та володіння поняттєвим апаратом. Урешті, базований саме на таких засадах, патріотизм набуває того найвищого кшталту й нездоланної сили в будь-яких дискусіях – від суто наукових до політичних і публіцистичних.

Я на той час ніяк не мав змоги писати полемічні нотатки з цього приводу. А шкода. Адже незабаром уже у провідній і чи не найінтелектуальнішій газеті нашої країни «День» з'явилася стаття кандидата філософських наук із Києва Юрія Килимника «Факт з історії українського друкарства: Професор-поліглот Михайло Лецькін удруге дав життя прадавнім архівним документам»⁵, де питання про зародження вітчизняного

² Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Л., 2002. – С.9.

³ Український інформаційний простір. – 2019. – №2(4). – С.24–62.

⁴ Слово Просвіти. – 2020. – 13–19 лютого. – №7.

⁵ День. – 2020. – 17–18 липня. – №132–133. Щоправда, мені ніколи не доводилося читати жодної статті Ю.Килимника на книгознавчі теми.

друкарства висвітлене у ключі, започаткованому в публікаціях М.Тимошика. Тому необхідність навести реальні наукові резони з цього приводу стала просто нагальною.

Початки безпосередньо московського книгодрукування таки тісно пов'язані саме з українськими землями, котрі тоді, як відомо, перебували частково у складі Великого князівства Литовського та Польського королівства. Але все це входило до єдиної – після Люблінської унії 1569 р. – найбільшої й наймогутнішої на той час держави під назвою Річ Посполита. Як небезпідставно твердять у своїх численних студіях російські книгознавці, починаючи від дореволюційних учених В.Ундольського, І.Мансветова, митрополита Макарія (Булгакова) аж до теперішніх Є.Немировського, А.Зьорнової, Ю.Рубана й багатьох інших, у Москві до створення державної друкарні приблизно від 1550 до 1560 рр. існувала дивна, навіть як на тодішні обставини, так звана анонімна московська друкарня. Це були часи ще не так давнього вступу на престол Івана IV Грозного. До речі, російський дослідник О.Сидоров навіть припускає, що ця анонімна друкарня певний час могла співіснувати з державною. Він стверджує, що широкошрифтове Євангеліє і Псалтир (продукція згаданої приватної друкарні) вийшли у світ після 1564 р.⁶

І хай на час її функціонування та в період творення державного поліграфічного підприємства цар був ще молодий і не дійшло ще до розгулу опричнини, ситуація все-таки виглядає майже детективною. Як могло статися, що в уже добре централізованому Московському царстві існувала недержавна (приватна) друкарня, про яку безумовно знав самодержець, ба більше, толерував її діяльність? Відповідей на це запитання може бути кілька. Однак гіпотеза, яку викладу нижче, украй невігідна для одвічно заідеологизованої російської гуманітарної науки.

На мій погляд, розв'язок цієї загадки вельми простий і лежить на поверхні: хтось мав бути дуже вже зацікавлений в її функціонуванні, і цим «кимось» у тодішніх умовах був саме молодий Іван IV. Якими мали б бути причини для такого революційного дозволу, адже він добре орієнтувався у своєму насправду дрімучому з погляду освіченості оточенні й усе ж пішов чомусь на такий крок? Знову-таки видається: або не дуже ще багатий тоді цар потребував коштів, а хтось гроші за функціонування друкарні платив, або це відповідало інтересам московської зовнішньої політики, котра цілковито зосереджувалася в руках самого правителя. А найімовірніше, що ці обидві обставини збігаються. Спробую обґрунтувати думку, що було саме так. Та ще й тодішній московський митрополит Макарій (помер 1562 р.) підтримував царя у цьому питанні. До речі, І.Крип'якевич давав високу оцінку діяльності ієрарха: «Заснування друкарні було однією ланкою у довгому ланцюзі культурних заходів, що їх розгорнув літературний гурток митрополита Макарія, який ставив собі за мету зосередити і впорядкувати літературну спадщину минулих століть»⁷.

Звернімося до авторитетної думки професорки Лідії Коць-Григорчук, котра 2008 р. опублікувала глибоку статтю⁸. Шкода, що наші сучасні фахівці не завжди користають із досягнень у науці своїх попередників. Аналізуючи у цій студії вузькошрифтове Четвероєвангеліє, примірник якого вийшов в анонімній московській друкарні, дослідниця, поряд із незаперечними висновками щодо його мовних особливостей, які чітко

⁶ Сидоров А.А. История оформления русской книги. – Москва, 1964, – С.49.

⁷ Крип'якевич І. Зв'язки Західної України з Росією до середини XVII ст. – К., 1953. – С.36.

⁸ Коць-Григорчук Л. Біля джерел кириличного книгодрукування // Українська мова. – 2008. – №1. – С.50–68.

свідчили, що видання було підготовлене в Україні, упровадила цю унікальну пам'ятку у широкий історичний контекст, на чому слід зупинитися детальніше. Процитуємо Л.Коць-Григорчук, чия думка, до речі, збігається з нашими міркуваннями, викладеними вище:

«Залишається загадкою, чому двадцятирічний цар у 1550 р. заговорив про можливість друкувати в Москві книги [...]. Якщо привезено з території тодішньої Польщі друкарський верстат і заготовки книг одіозного в польській державі кириличного письма з текстами, які рясніли українізмами, то ініціаторів започаткування друкарства в Москві варто, мабуть, шукати серед українських діячів культури та вже згаданих родичів Івана IV»⁹.

Не слід забувати ще й таку важливу обставину: Іван Грозний був наполовину українець. Його батько, московський князь Василій III, у другому шлюбі мав за дружину княжну Ганну Глинську, чий рід, спокусившись на московські обіцянки, покинув рідні землі й емігрував із Великого князівства Литовського до Москви¹⁰. До такої шляхетної та вкрай актуальної тоді справи, як розповсюдження на етнічних українських землях книгодрукарської технології в обхід натиску польського римо-католицизму, могла також долучитись і знаменита родина князів Острозьких.

Допоки заданий московський цар був хоч трохи адекватною людиною й не розпочав іще через важку форму душевної хвороби винищувати своє найближче оточення, а також родичів (це з ним станеться десь на початку 1560-х рр.), він мислив досить сенсовно. Як свідчить підготовлене в Москві на підставі ухвал президій РАН і НАН України маловідоме для вітчизняного загалу видання, наприкінці 1540 – у 1550-х рр. головною проблемою Івана Грозного було наповнення державної скарбниці, себто фінанси. Скориставшись практикою азійських володарів, цей тиран створив систему важких податків, із цією метою реформував державне управління й не цурався обдирати буквально всіх – від найбагатших до найбідніших. А ще – гострив зуби на сусідів і, урешті, захопив Казанське ханство, добре використовуючи, за сучасною термінологією, методи гібридної війни¹¹. Подібні думки висловлює й відомий європейський історик, фахівець із питань Центрально-Східної Європи Андреас Каппелер. Наведу його міркування (цитата буде розлога, але вона дає дуже багато для розуміння тодішньої ситуації в Московії):

«Повернемося ще раз до питання, які ж причини спонукали Москву в 50-х рр. XVI ст. зламати правила політики щодо Степу в боротьбі за спадщину Золотої Орди й перейти до анексії територій своїх суперників? У різних дослідженнях це питання розв'язувалося по-різному. Однаково важливу роль відігравали тут, поза сумнівом, як стратегічно-військові мотиви, так і економічні міркування (торгівля по Волзі, здобуття земельних резервів для московського служилого дворянства). Для якісного стрибка до завоювання та анексії вирішальним було нове самоусвідомлення, яке розвинули в ці роки молодий московський правитель і його оточення. Його основою була імперська свідомість, яка знайшла свій вияв у коронуванні царя 1547 р. і в легітимізаційних легендах, які виводили домагання

⁹ Там само. – С.65.

¹⁰ Крип'якевич І.П. Історія України / Відп. ред. Ф.П.Шевченко, Б.З.Якимович. – Л., 1990. – С.496.

¹¹ Нариси історії Росії / Б.В.Ананьч, І.Л.Андреев, Є.В.Анісімов та ін.; за заг. ред. О.О.Чубар'яна; пер. з рос. – К., 2007. – С.288–291.

Москви з часів Києва, Візантії і навіть Риму. Ця панівна ідеологія ґрунтувалася не на доктрині “Москва – третій Рим” чи ідеї translation imperii з Константинополя до Москви, як стверджують давніші дослідження, а на підкресленні особливого розвитку Русі, династії Рюриковичів і її успішної політики експансії в “збиранні руських земель”. Ця імперська свідомість посилювалась боротьбою за спадщину колосальної держави – Золотої Орди: Казань і Астрахань як осідки законних чингісидських правителів, яких у Росії називали царями, могли б значно посилити святість та імперські претензії московського царя»¹².

Якби мій опонент проф. М.Тимошик не ставив собі за мету обґрунтувати уможлядно наперед сконструйовану схему початків друкарства на українських землях, він міг би й сам дійти подібних висновків, висунути реальніші гіпотези про цей справді складний і неоднозначний процес. Та, мабуть, головна причина такої заангажованості криється ось у чому. У його книжці-підручнику з історії видавничої справи¹³ є розділ під назвою «Концепції витоків вітчизняного книгознавства», що складається з п'яти підрозділів. Для того, щоб читач зрозумів, звідки корені подальших розумувань, зупинюся на цьому ключовому для всієї книжки розділі. Перший підрозділ називається «Російська (радянська) концепція»¹⁴. Цілком з автором погоджуюсь, але... На с.130 він наводить фрагмент зі свого виступу на II міжнародній конференції з проблем славістики (жовтень 1996 р., м. Баєза, Іспанія), коли він уперше заявив на весь світ про Дропанову друкарню у Львові 1460 р., із жалем констатуючи, що російські книгознавці наведені факти визнали «непереконливими».

Другий підрозділ має назву «Концепція західних учених»¹⁵. Її проф. М.Тимошик цілком доречно зводить до такої тези: «До прибуття І.Федоровича (І.Федорова) у Львів і заснування ним у 1572–1573 рр. друкарні та видання у 1574 р. “Апостола” на західноукраїнських землях існувало книгодрукування». Очевидно, ця концепція слушна, оскільки, як відомо, сам І.Федорович стверджував про це в післямові до львівського «Апостола», кажучи, що він ішов слідами «богоизбранна мужа», оновив занедбану справу¹⁶.

Не викликає заперечень і концепція І.Огієнка, яку, до речі, повністю підтримував акад. Я.Ісаєвич, і котру проф. М.Тимошик наводить у третьому підрозділі. Згідно з нею, виникнення українського друкарства датується 1491-м роком, тобто створенням у Кракові друкарні німця-франконця (всі мудрування аматорів щодо нібито його слов'янського походження рішуче відкидаємо!). І тут треба зробити чи не найголовніше уточнення: друкарня Швайпольта Фіюля була оснащена саме на взірць винаходу Й.Гутенберга, і це у жодному випадку не була якась ксилографічна майстерня. Першим друкарем на території Польського королівства, котрий користувався рухомими металевими літерами кириличного шрифту, став Ш.Фіюль, а шрифти для нього ексклюзивно виготовляв теж німець Рудольф Борсдорф із

¹² Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / Пер. із нім. Х.Назаркевич, наук. ред. М.Крикун. – Л., 2005. – С.23.

¹³ Тимошик М.С. Історія видавничої справи: Підруч. 2-ге вид., випр. – К., 2007. – 496 с.

¹⁴ Там само. – С.128–131.

¹⁵ Там само. – С.131–133.

¹⁶ Щодо самої особи І.Федоровича, досі достеменно так і не з'ясовано ані його походження, ані де навчалася ця людина, зокрема друкарського мистецтва, ані чому разом зі П.Мстиславцем вони тікали в Литву, а пізніше чому І.Федорович із Заблудова перебрався саме до Львова, як і те, чому він отримав значні на той час кошти від місцевих міщан на реалізацію своєї ідеї? Отже на дослідників ще чекає велика робота у цьому напрямі.

Брауншвайга. До речі, Я.Ісаєвич уважав найстарішим дотепер відомим друком на слов'янських землях латиномовну листівку-календар на 1474 р., видану у Кракові¹⁷. На запитання, чому українська книжка вперше з'явилася не на етнічних українських територіях, відповідь дуже проста: Краків того часу був столицею держави, до котрої входили наші землі, тож це все пояснює. Але яка була реакція польської влади й, зокрема, латинської церкви? Друкар потрапив до рук інквізиції й мусив негайно тікати з такої «толерантної» до братів-слов'ян слов'янської країни! Отже саме Ш.Фіоль, як це цілком слушно відзначав проф. І.Огієнко, став першою в історії українського друкарства людиною, котра за допомогою верстата, сконструйованого за моделлю винаходу Й.Гутенберга, випустила у світ друковане кириличне видання. Це має бути аксіомою для всіх істориків українського друкарства. Якщо хтось не згоден із цим категоричним твердженням, пропоную такому добре ознайомитися з низкою праць проф. Я.Дашкевича. А для наочності бодай раз з'їздити до Німеччини, у місто Майнц, побувати в музеї Й.Гутенберга й побачити те розмаїття інкунабул, які з'явилися на світ у Німеччині, Франції, Італії, Голландії... Причому це були далеко не лише богослужбові книги, а й величезна кількість світської літератури¹⁸. А ми говоримо про якісь ефемерні друки на наших теренах, *не маючи жодної книжки*, ба навіть її фрагмента!

Урешті звернуся до авторитету великого Івана Франка. У своїй ранній, але глибокій статті 1878 р. український мислитель писав: «Винайдення письма стає підставою й головною умовою розвитку точних наук, дозволяючи нагромаджувати наукові матеріали ріжним людям і даючи можливість починати пізнішим від того пункту, де зупинилися попередники»¹⁹. А далі – найголовніше:

«[...] мабуть, жоден винахід не справив такого тривалого і потужного впливу на людство, як винайдення друку. Мала рухома літера, вирізана спочатку з букового дерева (букова паличка, Buchstabe), а пізніше відлита з м'якого металу, – стала велетенським рушієм поступу! Чому? Тому, що здобутки думки, досі з великим зусиллям сховані хіба що в кількох місцях, зробила тим, чим вони були по суті – спільним вічним добром усього людства; літера відкрила всім ворота для набування знань правди, бо понесла однакове благодотворне світло і до пишних палаців, і під солом'яну стріху. І то сталося завдяки малій рухомій літері!»²⁰.

Наполегливо прошу опонентів усвідомити – ідеться саме про *малу рухома літеру!*

У четвертому підрозділі, що називається «Концепція Ореста Мацюка і Якіма Запасака», автор підручника проф. М.Тимошик викладає те, з чого починається наша полеміка – так звану «дропаніаду», себто про друкарню у Львові, якою володів місцевий міщанин Степан Дропан. Про це питання, а також дотичні до нього – у деталях нижче.

¹⁷ Про все це докл. див.: Історія української культури: У 5 т. – Т.2 / Гол. ред. Я.Д.Ісаєвич. – К., 2001. – С.401–403. Тут також з'ясовано про т. зв. існування у Грушівському монастирі на Закарпатті в той час кириличної друкарні, про що досі не перестають писати аматори-краєзнавці.

¹⁸ Прихильників сумнівних гіпотез про кириличне друкарство закликаємо ознайомитися хоча б із такими виданнями: Gutenberg Aventure und Kunst: Katalog zur Ausstellung der Stadt Mainz anlässlich des 600. Geburtstages von Johannes Gutenberg 14. April – 3. Oktober 2000 Herausgegeben von der Stadt Mainz. – 716 S.; Börckel A. Gutenberg und seine berühmtesten Nachfolger im ersten Jahrhundert der Typographie: Im 2 B. – Leipzig, 2018. – 478+484 S.

¹⁹ Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами // *Його ж.* Зібрання творів: У 50 т. – Т.45. – К., 1986. – С.28.

²⁰ Там само. – С.29.

П'ятий підрозділ називається «Узагальнення наукових концепцій». На основі «грунтовного вивчення нововіднайдених архівних документів, збережених пам'яток, залишених писемних згадок сучасників» проф. М.Тимошик робить свої п'ять дискусійних висновків²¹. Із них лише 1-й і 5-й правильні та історично виважені, а 2–4-й, що стосуються друкарні С.Дропана й початків друкарства власне за технологією Й.Гутенберга, – з області безпідставних гіпотез.

Отже знову зринає запитання до проф. М.Тимошика: хіба варто було витягати на світ Божий давно спростовані і трактовані як сумнівні документи та намагатися довести існування дропанівської друкарні у Львові 1460 р.? Та ще й піднімати такий великий труд: аж у Житомирі шукати філолога-класика Михайла Лецькіна (ніби у Львівському національному університеті не існує кафедри класичної філології й тут ніхто не може прочитати та перекласти з середньовічної латини документ!). До того ж і перекладено ці маловірогідні й пізні документи українською не в найкращій редакції (щодо англійського перекладу не беруся судити, позаяк не є фахівцем-германістом). Викликає зауваження й коректа, адже через недогляд виникли помилки в даті – у перекладі 1409 р., а насправді йдеться про (хай і сумнівний) привілей польського короля Казимира IV від 1469 р.²² Мушу звернути увагу читача, що навіть Орест Мацюк, який уперше надрукував повідомлення про ці документи у журналі «Архіви України», не був таким категоричним, як проф. М.Тимошик. Набагато обережніше щодо реального існування друкарні С.Дропана висловлювався й мистецтвознавець Володимир Стасенко у студії, яку він умістив у виданій разом з Орестом Мацюком та класиком бібліології Якимом Запаском книжці²³.

Але що ж відбувалося насправді в 1460–1470-х рр.? Чи могла тоді у Львові існувати друкарня, яку фундував міщанин С.Дропан? Як не дивно, відповідаю: так! Але – яка друкарня? Це могла бути майстерня ксилографії, однак аж ніяк не друкарня з рухомими літерами – винахід генія людства Й.Гутенберга. Понад те, саме таким способом із виготовлених на Підкарпатті ксилографічних дощок століттям пізніше в московській анонімній друкарні за гроші українських магнатів із Великого князівства Литовського могло бути надруковане вузькошрифтове Четвероєвангеліє, про яке йшлося вище. І не тільки воно...

А тепер звернімося до самих документів 1791 і 1792 рр., котрі з великим пафосом опублікував проф. М.Тимошик у своєму часопису. Як людина, що пильно вивчала під керівництвом незабутніх Я.Ісаєвича й Я.Дашкевича таку допоміжну історичну науку, як *джерелознавство*, не можу втямити, що дають нам українсько- та англомовні переклади цих маловірогідних і давно спростованих класиками вітчизняної бібліології документів? Адже їх треба вміти читати, та й навряд чи їх можливо сповна зрозуміти, оскільки там надто багато різних суперечностей.

Повністю підтримую саме Огієнкову концепцію про першу українську книжку кириличного друку. І хочу закликати як проф. М.Тимошика, так і всіх істориків-краєзнавців не зосереджуватися на фантазіях, якими б спокусливими вони не виглядали, а шановним редакторам поважних українських періодиків – «Слова Просвіти», «Дня» – побажати консультуватися бодай із кількома провідними фахівцями в галузі, аби не поширювати серед масового читача недостовірні «сенсації».

²¹ Там само. – С.143–144. Див. також: *Тимошик М.* Концепція виникнення і розвитку українського друкованого слова // *Друкарство*. – 1994. – №1. – С.6–7.

²² Латинський текст у публікації М.Тимошика (с.43), також латинський відповідник до англомовного перекладу (с.50) мають такі прикрі помилки (див.: *Український інформаційний простір*. – 2019. – №2(4)).

²³ *Запаско Я., Мацюк О., Стасенко В.* Початки українського друкарства. – Л., 2000. – 222 с.

А ще слід нагадати всім, у будь-який спосіб причетним до книговидавничої справи, що книгознавство, виникнувши спочатку як допоміжна історична, сьогодні перетворилося на *спеціальну історичну та культурологічну дисципліну*. Тому рекоменду бібліотекарям, працівникам Книжкової палати України, фахівцям зі спеціальності «Інформаційні комунікації» регулярно читати «Український історичний журнал». А персонально колезі М.Тимошикові раджу обов'язково ознайомитися з уміщеною в «УІЖ» у 2017 р. статтею про події, до яких він колись мав пряму причетність²⁴.

Але чи не найбільше хвилює мене сьогоднішня ситуація як українці читають і купують рідномовну книжку. Направду, ми на порозі гуманітарної катастрофи – споживаємо щорічно у 25 разів менше книжок, аніж, наприклад, німці. А вітчизняні літературні часописи просто зникають із нашого культурного простору (тихо вмерли «Вітчизна», «Дніпро», «Сучасність», «Березіль», ледве животіють «Всесвіт», «Київ», «Дзвін»)… То хіба можна говорити про якийсь поступ національної культури? Звісно, книжки, видані за періоду незалежності України ніяк не можна порівнювати з підрадянськими. Але хто бачив, щоб за радянської доби українська книжка (не говоримо тут про якість чи науковість) виходила накладом 50–100 примірників, та ще й коштом того, хто її безоплатно підготував до друку?! Найсвіжіший приклад: у Харкові ентузіаст Сергій Пущенко за свої гроші тиражем 50 (!) екземплярів випустив «Кобзар» Тараса Шевченка, проілюструвавши його фотоколажами з нещодавніх подій²⁵. Цікаво, чи примірники цієї книжки є в Національній бібліотеці України ім. В.Вернадського та у Книжковій палаті України? А скільки видань, за словами генеральної директорки нашої головної книгозбірні чл.-кореспондентки НАНУ Любові Дубровіної, просто не доходять до її сховищ! У державі існують такі інституції, як Міністерство культури та інформаційної політики України, Український інститут книги, Український культурний фонд. А от видати достатню кількість книжок серії «Бібліотека українського воїна» (ініціатор у Києві Сергій Гальченко, у Львові – автор цих рядків) не можемо. Біда та й годі… Ось на такій вельми тривожній ноті мушу закінчити свій допис про часи значно давніші.

REFERENCES

1. Börckel, A. (2018). *Gutenberg und seine berühmtesten Nachfolger im ersten Jahrhundert der Typographie: Im 2 B.* Leipzig: Miniaturlbuchverlag. [in German].
2. Chubarian, O. (Ed.). (2007). *Naryay istorii Rosii*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Hryhorchuk-Kots, L. (2008). Bilia dzherel kyrylychnoho knyhdrukuvannia. *Ukrainska mova*, 1, 50–68. [in Ukrainian].
4. Isaievych, Ya. (2002). *Ukrainske knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problemy*. Lviv. [in Ukrainian].
5. Isaievych, Ya. (Ed.). (2001). *Istoriia ukrainskoi kultury*, 2. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Kappeler, A. (2005). *Rosiiia yak polietnichna imperiia: Vynyknennia. Istoriia. Rozpad*. Lviv. [in Ukrainian].
7. Kobryn, N., Tykholoz, B. & Yakymovych, B. (2017). Plagiat ne maie terminu давности (Vasylenko, M. Ivan Franko: Postup idei). *Ukrainskyi istorychnyi zburmal*, 1, 183–197. [in Ukrainian].
8. Krypiakevych, I. (1953). *Zviazky Zakhidnoi Ukrainy z Rosiiciu do seredyiny XVII st.* Kyiv. [in Ukrainian].
9. Krypiakevych, I. (1990). *Istoriia Ukrainy*. Lviv. [in Ukrainian].
10. Pushchenko, S. (Ed.). (2020). *Taras Shevchenko. Kobzar (Frontovyi kobzar)*. Kharkiv. [in Ukrainian].
11. Sydorov, A. (1964). *Istoriia oformleniia ruskoi knigi*. Moskva. [in Russian].
12. Tymoshyk, M. (1994). Kontseptsiiia vynykennia i rozvytku ukrainskoho drukovanoho slova. *Drukarstvo*, 1, 6–7. [in Ukrainian].
13. Tymoshyk, M. (2007). *Istoriia vydavnychoi spravy: Pidruchnyk* (2nd ed.). Kyiv. [in Ukrainian].
14. Tymoshyk, M. (2019). Pershyi ukrainskyi drukar Stepan Dropan, a ne Ivan Fedorovych. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 4, 24–62. [in Ukrainian].
15. Zapasko, Ya., Matusiuk, O. & Stasenko, V. (2000). *Pochatky ukrainskoho drukarstva*. Lviv. [in Ukrainian].

²⁴ Кобрин Н.В., Тихолоз Б.С., Якимович Б.З. Плагіат не має терміну давності (Василенко М. «Іван Франко: Поступ ідеї») // Український історичний журнал. – 2017. – №1. – С.183–197.

²⁵ Шевченко Т. Кобзар (Фронтний кобзар) / Авт. проекту «Фронтний кобзар», колажів і дизайну видання заслужений діяч мистецтв України С.Пущенко. – Х., 2020. – 792 с.

Bohdan YAKYMOVYCH

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Department of the Local History,
I. Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine), b.yakymovych@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1597-1128>

Apology of Some Modern Local Historians on the Beginnings of Ukrainian Printing

Abstract. The aim of the study is to elucidate the myth of the so-called movable type printing house based on the epoch-making discovery of the German Johannes Gutenberg, which was funded by Stepan Dropan, a Lviv burgher, and which allegedly operated in Lviv in 1460. Although this story was clarified in the works of prominent bibliologists of Ukraine and as a fait accompli even entered the modern Ukrainian textbooks on the history of publishing (by M. Tymoshyk), from time to time it becomes the subject of speculation of amateurs of bibliology. **Research methodology** is based on the principles of historicism and scientific objectivity using comparative-historical, problem-chronological, structural-systemic methods, as well as bibliological methodology. **The scientific novelty** contains the fact that the author gave a picture and definitions of the origin of the first Ukrainian printed editions, as well as formulated the most probable versions and hypotheses concerning printing houses and their products in Lviv in the 16th century and why there was an anonymous printing house in Moscow. The author also studied the role of Schweipolt Fiol and Ivan Fedorovych in Ukrainian book printing and learned who was most likely the person who printed the first dated book in Cyrillic in 1574 in Lviv, the original area of the Ukrainian people.

Keywords: Ukrainian book publishing, Lviv, Dropan, Fiol, Fedorovych (Fedorov), Tymoshyk.